

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 338.435:636

Пархомець М.К.,
д.е.н., професор, професор кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу Тернопільський національний економічний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МОЛОЧНО – М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Parkhomets M.K.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the department of accounting, economical and legal maintenance of AIP Ternopil National Economic University

COMPETITIVENESS OF DAIRY AND BEEF CATTLE AND FACTORS OF IT'S FORMATION

Постановка проблеми. Молочне і м'ясне скотарство у більшості сільськогосподарських підприємств Тернопільської області й України загалом упродовж 2000–2015 рр. перебували у важкому кризовому стані. Сучасні вимоги й потреби національної економіки зумовлюють збільшувати дохідність усіх галузей сільськогосподарських підприємств, особливо важливого значення має підвищення прибутковості м'ясного і молочного скотарства, що сприятиме розширеному відтворенню, запровадженню новітніх, ресурсоощадних технологій виробництва конкурентоспроможної продукції. Тому прибутки молочно - м'ясного тваринництва та напрями їх збільшення у підприємствах регіону і країни загалом є надзвичайно актуальною проблемою, що і зумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організаційно-економічні проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, напрямів підвищення їх прибутковості знайшли певне відображення у наукових працях: Т. Дудара [1], М. Маліка [2; 3], П. Пуцентейла [6], О. Ульянченка [9], І. Яціва [10] та багатьох інших вчених [4; 5; 9]. Водночас проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, особливо галузей молочного і м'ясного скотарства потребують подальшого дослідження, враховуючи регіональні особливості, сучасні потреби й вимоги розширеного виробництва в конкретних умовах.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз досягнутого рівня конкурентоспроможності галузей м'ясного і молочного скотарства у аграрних підприємствах Тернопільської області та обґрунтування основних факторів її підвищення в умовах кризового стану аграрної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінцевою метою ведення молочного і м'ясного скотарства сільськогосподарських підприємств є збільшення обсягу валового доходу і прибутку від виробництва та продажу конкурентоспроможної продукції. Дохід і валовий прибуток будь-якої галузі АПК є головним джерелом використання інвестицій для інноваційного та розширеного розвитку агропромислового виробництва в Україні.

Варто зазначити, що кінцева мета господарювання кожного аграрного підприємства не завжди співпадає з його наявними ресурсними можливостями, залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на фінансовий результат та конкурентоспроможність товаровиробника.

Дослідженнями встановлено [4; 5, с.103-144; 6; 9; 10], що обсяг доходу і прибутку підприємства залежить від чотирьох основних факторів першого рівня співвідпорядкованості: обсягу реалізації продукції, її структури, рівня собівартості та середніх реалізаційних цін. При цьому кожен із названих факторів зазнає впливу інших чинників внутрішнього і зовнішнього економічного середовища.

Дослідження показали, що упродовж 2000-2010 рр. найбільше валового доходу і прибутку забезпечувало молочне скотарство. Упродовж 2011–2014 рр. галузь молочного скотарства за обсягом валового доходу і прибутку в структурі тваринництва опинилась на третьому місці. За цей період прискореними темпами почали розвиватись галузі свинарства і птахівництва.

Галузь молочного скотарства є найголовнішою і трудомісткою складовою тваринництва, відсутність інвестицій обумовила застійні явища у розвитку галузі.

Значення і роль прискореного та розширеного розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах як регіону, так і країни загалом насамперед полягає у виробництві цінних і незамінних продуктів харчування, забезпеченні населення робочими місцями, виробництві вкрай необхідних органічних добрив та поліпшенні фінансових результатів підприємств АПК.

Водночас розвиток молочного скотарства сільськогосподарських підприємств регіону, як показали дослідження, знаходиться на низькому економічному рівні (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка економічної ефективності виробництва молока у аграрних підприємствах
Тернопільської області**

Показники	Роки				
	2000	В середньому за:			2014
		2001-2005	2006-2010	2011-2013	
Поголів'я корів, тис. гол.	37,9	25,1	9,4	9,6	10,1
Виробництво молока, тис. т	72,9	62,1	32,4	43,5	52,8
Надій на корову за рік, кг	1493	2474	3569	4806	5469
Вихід телят від корів на 100 маток, гол.	59	70	71	74	72
Витрати кормів на 1 ц молока – всього, ц к. од.	2,13	1,68	1,12	1,04	1,05
у т.ч. концентрованих, ц к. од.	0,17	0,21	0,25	0,34	0,41
Продано молока, тис. ц	487,1	473,3	268,2	399,2	493,8
Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн	59,73	71,08	152,65	268,07	329,7
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	53,96	77,18	193,15	311,12	374,34
Отримано прибутку (-збитку):					
- на 1 ц реалізованого молока, грн	-5,77	6,10	40,50	43,05	44,64
- на 1 корову, грн	-57,5	115,0	1196,8	1899,4	2282,9
Коефіцієнт дохідності, пункт.	0,90	1,09	1,27	16,1	13,5
Рентабельність галузі, %	-9,7	8,6	26,5	1,16	1,14

Джерело: розраховано на основі [7; 8]

Так, наприклад, в середньому за 2006–2010 рр. і 2011–2013 рр.: поголів'я корів становило відповідно 9,4 та 9,6 тис. гол.; виробництво молока – 33,2 та 43,5 тис. т. Як видно з таблиці 1, у галузі, незважаючи на позитивну динаміку розвитку молочного скотарства, рівень економічних і фінансових показників у більшості підприємств ще не забезпечує розширеного відтворення.

Зазначимо, що у 2012 р. з наявних 955 сільськогосподарських підприємств, тільки 64 (6,7%) займались виробництвом молока. А у 2014 р. кількість підприємств, що виробляли молоко зменшилась до 48 господарств. При цьому там корів утримували малими групами, їм не було створено належних умов годівлі, догляду та утримання, що стало головною причиною низької продуктивності тварин. Для прикладу, у 2014 р. біля 35 % господарств утримували до 49 корів, 23 підприємства (47%) мали надій від корови до 3000 кг [7, с.74, 82]

Залишається низьким один із важливих показників продуктивності молочного стада – вихід телят від корів на 100 маток, що характеризує рівень відтворення стада великої рогатої худоби. Цей показник у сільськогосподарських підприємствах регіону упродовж 2001–2014 рр. знаходився у межах 70-72 телят, тобто 28–30 % корів молочного стада не дали приплоду, що обумовило великі економічні збитки для галузі.

Практика показала, що, використовуючи передовий досвід тваринників, від кожної телиці у 28 – місячному віці й від кожної корови через кожні 300 днів можна отримати по одному теляті. Але цього недостатньо, можна отримувати від 100 корів 110-120 телят в рік. Затримка запліднення корови на день призводить до недоотримання біля 4–5 літрів молока [4, с. 52].

Дослідження показали, що низький рівень продуктивності тварин, як видно з таблиці 2, є основною причиною збитковості молочного скотарства. Тому поліпшення продуктивності молочного стада – стратегічний напрям підвищення дохідності й конкурентоспроможності як молочної галузі, зокрема, так і підприємств, загалом. Це положення підтверджується групуванням сільськогосподарських підприємств за надоем на корову (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив продуктивності корів на дохідність молочного скотарства підприємств
Тернопільської області, 2010–2012 рр.

Показники	Групи підприємств за надоем на корову, кг					
	I – до 2000	II – 2001- 3000	III – 3001- 4000	IV – 4001- 5000	V- 5001 і більше	
					всього	у т. ч. «Україна» Підволочисько- го р-ну
Кількість підприємств, од.	20	17	7	4	3	1
Середній надій на корову, кг	1509	2426	3567	4350	5632	5934
Поголів'я корів на підприємство, гол.	70	103	183	259	598	350
Матеріально-грошові витрати на корову, грн	1954	2851	3567	4482	5675	5339
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	259,00	235,24	235,81	206,03	201,62	180,04
Повна собівартість 1 ц молока, грн	292,24	254,82	265,22	230,61	214,03	199,62
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	259,83	242,62	273,61	283,82	370,04	410,82
Отримано валового доходу, тис. грн.:						
- всього на підприємство	273	608	1793	3198	12463	8540
- на 1 корову	3,9	5,9	9,8	12,3	20,8	24,4
Отримано прибутку(-збитку):						
- на 1 ц реалізованого молока, грн	-32,41	-12,20	8,39	53,21	156,01	211,2
- на 1 корову, тис. грн	-0,5	-0,3	0,3	2,3	8,8	12,5
Коефіцієнт дохідності, пункт.	0,89	0,95	1,03	1,23	1,73	2,06

Джерело: розрахунки автора на основі форми № 50 с-г [8]

Як видно з таблиці 2, з підвищенням продуктивності корів збільшується дохідність й прибутковість підприємств. Порівняно найвищих фінансових результатів досягли підприємства п'ятої групи з середнім надоем на корову 5632 кг. Там отримано валового доходу і прибутку з розрахунку на 1 корову відповідно 20,8 тис. грн і 8,8 тис. грн, коефіцієнт дохідності молочного скотарства становив 1,73. Проведені дослідження показали, що мінімальний рівень продуктивності корів у аграрних підприємствах, який забезпечує допустимий коефіцієнт дохідності та рівень конкурентоспроможності молочного скотарства має бути у межах 4000–4500 кг молока.

Наведені показники функціонування молочного скотарства свідчать про те, що настав час у кожному сільськогосподарському підприємстві області приділити належну увагу розширеному розвитку даної галузі на інноваційній основі. Саме такий підхід щодо розширеного розвитку молочного скотарства дасть змогу: збільшити робочі місця на селі та обсяги виробництва сировини для переробних підприємств; налагодити виробництво органічних добрив, вкрай необхідних для поліпшення структури ґрунту, відновлення в ньому гумусу і на цій основі підвищення урожайності полів тощо.

Для аналізу динаміки конкурентоспроможності молока в сільськогосподарських підприємствах за районами Тернопільської області провели розрахунок коефіцієнта дохідності шляхом відношення доходу, отриманого від реалізації продукції на 1 грн повних витрат, пов'язаних з її виробництвом і збутом (табл. 3).

Як видно з таблиці 3, у сільськогосподарських підприємствах області виявлено чітку тенденцію зменшення дохідності в молочному скотарстві, тобто зменшення рівня конкурентоспроможності виробництва молока. Так, наприклад, коефіцієнт дохідності молочного скотарства упродовж 2010-2014 рр. в середньому по господарствах області зменшився з 1,34 до 1,14, або на 0,20 пунктів. Наведені показники свідчать про те, що на кожну інвестовану гривню у молочне скотарство було отримано валового прибутку в 2010 р. – 34 коп., а у 2014 р. – 14 коп., або на 20 коп. менше. Варто зазначити, що дохідність виробництва і продажу молока має значну диференціацію за районами, а тим більше за підприємствами. Для прикладу, якщо середній коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат у 2010 р. становив 1,34 пункти, то його найбільше і найменше значення мало такі відповідні параметри 2,32 у підприємствах Бучацького району і 0,73 – Борщівського. Різниця між найбільшою і найменшою величиною становила 1,59 або більше в 3 рази. Аналогічна тенденція спостерігалася в 2011, 2012 і в 2014 роках. Наведені показники суттєвої диференціації коефіцієнта дохідності обумовлені, як видно з таблиці 3, рівнем собівартості 1 ц молока. Це свідчить про нагальну потребу в кожному господарстві регіону здійснити розрахунки нормативної собівартості одиниці продукції, цілеспрямовано управляти витратами, не допускати понаднормативних витрат.

Таблиця 3

Дохідність та собівартість молока у аграрних підприємствах
за районами Тернопільської області

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2014 р.	
	повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пункт.	повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пункт.	повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пункт.	повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пункт.
Бережанський	242,94	0,89	305,83	0,92	325,75	0,69	361,2	0,94
Борщівський	330,46	0,73	281,73	1,00	424,92	0,49	-	-
Буцацький	127,43	2,32	177,72	1,93	239,15	1,20	373,4	1,09
Гусятинський	188,18	1,07	270,44	1,19	288,58	1,00	387,2	1,03
Заліщицький	282,11	0,99	157,58	1,93	-	-	-	-
Збараський	204,30	1,19	319,50	0,96	237,51	1,12	346,8	1,15
Зборівський	206,49	1,26	283,54	0,99	250,58	0,99	257,7	1,37
Козівський	206,47	1,32	220,36	1,33	228,25	1,10	243,7	1,43
Кременецький	278,93	0,75	-	-	580,00	0,38	-	-
Лановецький	214,82	1,35	231,12	1,41	218,50	1,24	299,8	1,21
Монастирський	212,88	1,08	180,48	1,45	244,08	0,89	251,2	1,49
Підволочиський	247,40	1,25	265,95	1,16	260,91	1,01	357,3	1,01
Підгаєцький	176,72	1,00	200,00	0,99	135,82	1,09	272,7	1,07
Теребовлянський	248,70	1,08	259,79	1,15	263,81	1,03	321,2	1,08
Тернопільський	207,96	1,23	233,03	1,22	252,31	1,07	295,0	1,16
Чортківський	193,26	1,37	286,59	0,97	235,02	1,15	241,4	1,49
Шумський	-	-	146,22	2,07	254,62	0,99	338,2	1,00
Разом по області	209,49	1,34	254,48	1,22	242,88	1,12	329,7	1,14

Джерело: розраховано на основі ф. № 50 с-г [8, с.33-34]

Висока собівартість 1 ц молока стала головною причиною збитковості даної галузі у підприємствах Борщівського, Бережанського, Кременецького та інших районів.

Слід зазначити, що найбільший вклад у виробництво і продаж молока внесли сільськогосподарські підприємства Буцацького (26,8%), Лановецького (20,8%), Теребовлянського (10,8%), Тернопільського (9,5%) і Підволочиського (9%) районів. Підприємства цих районів продали у 2014 році 76,0% молока від загальнообласного показника.

Водночас, не займаються розвитком молочного скотарства сільськогосподарські підприємства Заліщицького, Кременецького, Борщівського та інших районів.

З метою визначення головних чинників формування конкурентоспроможності молока, провели групування районів Тернопільської області за коефіцієнтом дохідності молочного скотарства за 2012–2014 рр. (табл. 4).

Дослідження показали, що формування конкурентоспроможності молочного скотарства відбувається під впливом наступних факторів: концентрації виробництва; рівня продуктивності корів; повної собівартості 1 ц проданого молока та ціни продажу молока. Це положення, як видно з таблиці 4, підтверджується практичною діяльністю підприємств третьої групи, які мають порівняно найбільший коефіцієнт дохідності (1,22 пункти) молочного скотарства.

Варто зазначити, що з метою об'єктивного і повного відображення можливостей економічної дієздатності виробів і суб'єктів ринкової діяльності, вчені ННЦ ІАЕ пропонують користуватися індексами конкурентоспроможності, які обчислюються шляхом ділення фактичного рівня рентабельності виробництва на розрахункові (нормативні) значення цих показників, які дають можливість порівнювати ці показники за окремими виробами, галузями, підприємствами і періодами часу [3, с. 534].

Вони вважають, якщо величина індексу менше одиниці, можна говорити про відсутність умов виживання в конкурентній боротьбі і необхідність переорієнтації економічної діяльності. Якщо значення індексу рівне одиниці, необхідний пошук нових варіантів розвитку виробництва і ринків збуту. Якщо індекс конкурентоспроможності перевищує одиницю на п'ять і більше позицій, це свідчить про

правильність обраного економічного курсу виробничо – комерційної діяльності [2, с. 18]. Запропонований поділ рівнів індексів конкурентоспроможності характерний для умов сталого аграрного виробництва в регіоні, країні загалом.

Таблиця 4

Конкурентоспроможність продажу молока та фактори її формування у аграрних підприємствах Тернопільської області за 2012–2014 рр.

Показники	Групи підприємств за коефіцієнтом дохідності, пунктів:				По всіх групах
	I - до 1,00	II - 1,01- 1,15	III - 1,16 і більше	У т. ч. Бучацький р-н (2013 р.)	
Кількість районів, один.	11	15	19	1	45
Середній коефіцієнт дохідності, пункт.	0,95	1,08	1,22	1,19	1,14
Поголів'я корів, гол.:					
-на 1 район	182	846	893	1643	704
-на 100 га сільгоспугідь	0,81	2,6	2,9	5,5	2,4
Затрати коштів на корову, тис. грн.	11,8	14,2	12,7	17,5	13,2
Надій на корову, кг	3738	4949	5271	6145	5065
На 100 га сільгоспугідь, ц:					
-вироблено молока	30,3	126,8	153,9	339,1	121,2
-продано молока	26,9	116,7	133,1	314,1	107,6
Товарність продажу молока, %	88,8	92,0	86,5	92,6	88,9
Повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	325,44	311,62	278,55	307,70	294,37
Ціна 1 ц проданого молока, грн	309,36	335,84	339,10	365,89	336,26
Отримано прибутку, грн:					
-на 1 ц проданого молока	-16,08	24,22	60,55	58,19	41,89
-на одну корову	-534	1103	2761	3311	1886
Рентабельність молока, %	-4,9	7,8	21,7	18,9	14,2

Джерело: розраховано на основі ф. № 50 с-в [8, с. 33-34]

Враховуючи соціальну потребу виробництва молока і м'яса в умовах посилення інфляції, назріла необхідність розподілу індексів конкурентоспроможності молочно – м'ясного скотарства за такими рівнями:

перша група характеризує низький (збитковий) рівень індекса коефіцієнта (1,00 – 0,95 пунктів); **друга** – найнижчий рівень індекса (0,94 і менше пункт.); **третья** - слабкий рівень індекса (1,01 – 1,09); **четверта** – середній індекс (1,10 – 1,20); **п'ята** група має високий індекс коефіцієнта дохідності (1,21 пункт. і більше).

Варто зауважити, що за діяльністю першої, другої і третьої груп рівнів індексу конкурентоспроможності молочно – м'ясного скотарства у підприємствах необхідно здійснювати належний контроль, надавати державну підтримку розвитку їх економіки, а за необхідності проводити фінансове оздоровлення.

Підприємства із середнім і високим рівнями індексу конкурентоспроможності галузі, маючи сталий рівень розвитку економіки молочно–м'ясного скотарства зможуть самостійно здійснювати виробництво продукції за принципом розширеного відтворення.

Зазначимо, що запропоновані параметри індексів конкурентоспроможності на практиці будуть постійно змінюватися під впливом дії конкретного фактора. Це дає змогу здійснювати вплив на дію вищевказаних формуючих факторів конкурентоспроможності, управління і планування розвитку молочно – м'ясного скотарства на перспективу в необхідному напрямі.

Потужним фактором формування конкурентоспроможності молочногo скотарства є рівень собівартості 1 ц молока. З метою визначення впливу концентрації виробництва на рівень собівартості продукції, провели групування районів за чисельністю корів на район: дрібні виробники до 100 корів; середні – 101 – 400 корів; великі – 401 і більше корів (табл. 5).

Таблиця 5
Структура виробничої собівартості 1 ц молока при різній концентрації корів у аграрних підприємствах Тернопільської області в середньому за 2012 – 2014 рр.

Показники	Дрібні підприємства (до 100 корів)		Середні підприємства (101-400 корів)		Великі підприємства (401 і більше корів)			Буцацький район	
	витрати за статтями, грн	частка витрат, %	У т. ч. Бежецький р-н, грн	витрати за статтями, грн	частка витрат, %	У т. ч. Збаразький р-н, грн	витрати за статтями, грн	частка витрат, %	«Іванівське» Терехівського р-ну
							витрати, грн	частка витрат, %	
Кількість районів, один.	14	x	1	1	x	1	1	x	
Виробнича собівартість 1 ц молока - всього	393,2	100	300,3	243,9	100	309,5	285,4	100	282,5
У т. ч. прями матеріальні витрати	317,5	80,7	202,8	191,0	78,3	266,9	210,5	73,8	225,8
з них:									
- корми	139,5	35,5	132,5	119,1	48,8	156,4	133,7	46,8	180,5
- паливе і местильні матеріали	30,5	7,8	33,5	12,6	5,2	9,0	12,1	4,2	7,6
- оплата послуг і робіт	93,3	23,7	2,3	30,9	12,7	59,3	5,1	1,8	2,5
- решта матеріальних витрат	54,2	13,8	35,5	28,8	11,8	36,4	59,6	20,9	35,1
Прямі витрати на оплату праці	49,8	12,7	67,8	32,3	13,2	28,6	45,0	15,8	14,7
Інші прямі та загально-виробничі витрати - всього	25,9	6,6	29,7	20,6	8,4	14,2	29,9	10,5	42,0
з них:									
- амортизація необоротних активів	5,4	1,4	4,3	4,9	2,0	3,5	12,2	4,3	34,0
- відрахування на соціальні заходи	17,9	4,6	24,7	11,9	4,9	10,1	16,7	5,9	5,5
- решта інших прямих та загально-виробничих витрат	2,6	0,6	0,7	3,8	1,5	0,5	0,9	0,3	2,5
Поголів'я корів на район	77	x	122	546	x	983	480	x	1918
Надій на корову, кг	3272	x	3244	4254	x	4802	7160	x	5964

Джерело: розраховано на основі даних статистики (ф. № 50 с-а) [8]

Як видно з таблиці 5, по мірі збільшення чисельності корів, собівартість 1 ц молока зменшується, раціональніше використовуються витрати коштів, зростає рівень оплати праці на молочно-товарних фермах.

Водночас у кожній групі підприємств виявлено значну диференціацію коштів за статтями витрат на виробництво одиниці продукції. Так, наприклад, у першій групі з найменшою чисельністю до 100 корів, середня виробнича собівартість 1 ц молока становила 393,2 грн, а у підприємствах Бережанського району – відповідно 300,3 грн, що на 92,9 грн менше при майже однаковій продуктивності корів. Частка витрат на корми в середньому по першій групі підприємств становила 35,5 %, тоді як у господарствах Бережанського району – 44,1 %, що на 8,6 % більше. Прямі витрати на оплату праці у Бережанському районі зайняли 22,6 %, а в середньому по підприємствах першої групи – 12,7 % або майже у два рази менше.

Суттєву диференціацію виявлено також у статтях витрат : на пальне і мастильні матеріали; на оплату послуг і робіт; на решту матеріальних витрат тощо.

Раціональніше використовуються витрати коштів на виробництво продукції у третій групі підприємств із найбільшою концентрацією корів. Там суттєво відрізняється структура витрат у передових підприємствах «Іванівське» Тербовлянського і ТзОВ «Бучачагропромхліб» Бучацького районів, які використовують прогресивну, інноваційну технологію виробництва молока.

Отже, наведені показники переконують, що концентрація виробництва є потужним фактором ефективного використання коштів, зменшення собівартості продукції, поліпшення її якості і на цій основі підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства.

М'ясне скотарство упродовж 2000–2014 рр. знаходилось у глибокій економічній кризі в усіх сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка розвитку економіки м'ясного скотарства сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показники	Рік					
	2000	2005	2010	2011	2012	2014
Велика рогата худоба на кінець року, тис. гол.	132,4	41,0	26,6	29,4	30,6	28,4
Середня вага однієї тварини, проданої на м'ясо, кг	325	365	482	424	427	443
Середньодобовий приріст маси тварин на вирощуванні й відгодівлі, г	261	435	526	515	543	559
Фактичний термін відгодівлі тварин, діб	1130	770	859	765	731	739
Витрати кормів на 1 ц приросту маси тварин, ц к. од.	24,31	16,04	15,75	15,60	14,20	15,92
у т.ч. концентрованих кормів, ц к. од.	2,46	3,57	3,54	3,78	3,93	4,81
Повна собівартість тварин, проданих на м'ясо, грн/ц	330,4	741,5	1142,9	1436,1	1433,4	1692,0
Отримано доходу від продажу тварин на м'ясо:						
- на 1 ц проданої продукції, грн	190,9	595,0	883,0	1279,2	1306,4	1457,9
- на 1 голову тварин, грн	620,5	2171,6	4256,1	5423,9	5578,3	6458,5
Коефіцієнт дохідності галузі, пунктів	0,58	0,8	0,77	0,89	0,91	0,86
Отримано прибутку (- збитку) від продажу тварин на м'ясо:						
- на 1 ц проданої продукції, грн	-139,5	-146,5	-259,9	-156,9	-127,0	-234,0
- на 1 голову тварин, грн.	-453,3	-534,8	-1252,6	-665,3	-542,2	-1036,6
Рентабельність (- збитковість) галузі, %	-42,2	-19,8	-22,7	-10,9	-8,9	-13,8

Джерело: розраховано на основі [7; 8]

Як видно з таблиці 6, за аналізований період суттєво зменшилось поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі. Залишається низькою середня вага однієї тварини, проданої на м'ясо переробним підприємствам. Так, за 2012-2014 роки середня вага тварин, проданих на м'ясо становила лише 407-422 кг, що менше від рекомендованої ваги (500-550 кг) на 80-145 кг. При цьому фактичний термін вирощування й відгодівлі молодняка великої рогатої худоби перевищує

рекомендований – на 120-220 діб (4-7 міс.), що суттєво впливає на збільшення додаткових витрат кормів, трудових та інших ресурсів, зростання собівартості продукції та збитковості галузі.

Дослідження показують, що для досягнення рекомендованих параметрів середньої живої маси (500–550 кг) тварин при реалізації на м'ясо й терміну вирощування і відгодівлі (18–20 міс.) необхідно в кожному аграрному підприємстві забезпечити середньодобові прирости маси тварин на рівні 750–900 грамів, як це роблять у передових господарствах. Лише за рекомендованих параметрів буде забезпечено значну економію матеріальних, трудових та ін. витрат, поліпшено економічну ефективність функціонування галузі м'ясного скотарства і підвищено конкурентоспроможність продукції.

Аналізом встановлено, що за 2010-2014 роки спостерігалася чітка тенденція до зниження дохідності та прибутковості м'ясного скотарства сільськогосподарських підприємств області (табл. 7). Так, наприклад, якщо у 2010 році галузь м'ясного скотарства була прибутковою у чотирьох районах, то у 2012 році, як видно з таблиці, лише в одному. Основною причиною такого стану була висока собівартість продукції, яка за аналізований період постійно збільшувалася.

Таблиця 7

**Дохідність та собівартість продукції м'ясного скотарства підприємств за районами
Тернопільської області**

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2014 р.	
	повна собівартість 1 ц проданого м'яса, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів	повна собівартість 1 ц проданого м'яса, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів	повна собівартість 1 ц проданого м'яса, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів	повна собівартість 1 ц проданого м'яса, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів
Бережанський	1659,8	0,48	1980,5	0,57	2283,5	0,49	1819,6	0,86
Борщівський	1695,7	0,57	1494,4	0,87	3484,2	0,35	-	-
Бучацький	1103,2	0,72	1318,2	0,83	1289,7	0,95	2101,3	0,67
Гусятинський	713,9	1,06	710,8	1,03	1338,7	0,99	1172,5	1,03
Заліщицький	1847,6	0,35	1180,0	0,74	-	-	-	-
Збаразький	1188,6	0,65	1435,4	0,89	1389,5	0,91	1511,8	1,03
Зборівський	1091,5	1,01	1327,5	1,04	1525,1	0,92	1418,6	1,06
Козівський	1120,5	0,77	1366,1	0,98	1386,6	0,98	2498,0	0,62
Кременецький	1387,6	0,45	1069,7	1,00	1220,0	0,89	1398,6	1,19
Лановецький	1031,6	0,82	1425,7	0,88	1352,5	0,93	1535,7	0,90
Монастирський	1123,1	0,81	1282,9	0,99	1651,2	0,67	1728,8	0,65
Підволочиський	1150,1	0,85	1478,1	0,91	1504,3	0,86	1681,5	0,87
Підгаєцький	972,8	1,02	1096,8	0,99	1167,4	1,01	1862,2	0,85
Теребовлянський	820,9	0,94	1190,0	1,07	1512,8	0,98	1289,8	1,20
Тернопільський	1252,8	0,77	1625,7	0,82	1477,5	0,87	1866,4	0,78
Чортківський	1857,6	0,43	2425,1	0,53	1560,2	0,82	1604,0	0,76
Шумський	800,0	1,10	1067,0	1,31	1795,8	0,82	2260,9	0,71
Разом по області	1142,9	0,77	1436,1	0,89	1433,4	0,91	1692,0	0,86

Джерело: розраховано на основі ф. № 50 с-г [8]

Водночас, повна собівартість 1 ц реалізованої великої рогатої худоби на м'ясо мала значну диференціацію. Так, наприклад, у 2010 році найменшу собівартість 1 ц продукції (820,86 грн) мали підприємства Теребовлянського району, а найбільшу (1857,64 грн) – Чортківського, різниця становила 2,3 раза. Аналогічна тенденція, як видно з таблиці 7, була в 2011–2014 роках. Так, порівняно найбільшу собівартість 1 ц м'яса великої рогатої худоби (3484,21 грн) мали у 2012 році підприємства Борщівського району, а найменшу собівартість (1289,73 грн/ц) – Бучацького, різниця становила більше 2,7 раза, у 2014 році найбільшою була собівартість 1 ц продукції (2498,0 грн) у Козівському і найменшою (1289,8 грн) – у Теребовлянському.

Зазначимо, що така значна диференціація собівартості продукції м'ясного скотарства свідчить про те, що, з одного боку, у багатьох господарствах не займаються розвитком цієї галузі, а з іншого – є значні резерви щодо підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби.

У 2014 р. сільськогосподарські підприємства Тернопільської області реалізували великої рогатої худоби на м'ясо 42,0 тис. ц. Найбільший вклад у загальний обсяг продажу тварин на м'ясо внесли сільськогосподарські підприємства Бучацького (20,0 %), Терехівського (15,5 %), Лановецького (13,7 %) та Підволочиського (13,5 %) районів.

Вкрай незадовільно поставлена робота щодо розвитку м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Заліщицького, Кременецького, Шумського, Борщівського, Підгаєцького, Бережанського, Монастирського, Гусятинського та інших районів.

Дослідженнями виявлено надзвичайно важливу проблему в галузі – низький рівень цін реалізації великої рогатої худоби на м'ясо, який в кожному районі у 2013 р. обумовив збитковість м'ясного скотарства. Саме із-за низької ціни на живу масу великої рогатої худоби, м'ясне скотарство області отримало збитків: у 2010 р. на суму 8,4 млн грн; у 2011 р. – 4,9 млн грн; у 2012 р. – 4,2 млн грн; у 2013 р. – 20,4 млн грн і у 2014 р. – 9,8 млн грн.

Збитковість галузі м'ясного скотарства спостерігається у більшості сільськогосподарських підприємств не тільки Тернопільської області, а й інших областей України упродовж 2000 – 2014 рр. Наведені показники переконують у тому, що як у Тернопільській, так і в інших областях України необхідно удосконалити економічний механізм взаємовідносин між товаровиробниками й переробними підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, формування конкурентоспроможності молочно-м'ясного скотарства відбувається під впливом наступних головних факторів: посилення концентрації виробництва і на цій основі ефективнішого використання наявних ресурсів, жорсткого контролю за дотриманням нормативних витрат на виробництво продукції; підвищення продуктивності тварин відповідно надій від корови в рік до 5000 кг і більше, а середньодобові прирости маси молодняка на відгодівлі на рівні 750-900 г і більше; еквівалентного ціноутворення між партнерами агропромислового виробництва.

Література

1. Дудар Т.Г. Формування і розвиток системи реалізації молока та молокопродуктів / Т.Г. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 207 с.
2. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізм : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
3. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й. Маліка. – К. : ІАЕ, 2000. – 582 с.
4. Пархомець М.К. Доходи галузей тваринництва та шляхи їх збільшення у аграрних підприємствах регіону / М.К. Пархомець, Л.М. Уніят // Вісник ТНЕУ. Науковий журнал № 1 (січень-березень). «Економічна думка», 2014. – С. 49-62.
5. Пархомець М.К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : монографія / М.К. Пархомець, В.В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.
6. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монографія / П.Р. Пуцентейло. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка» ТНЕУ, 2011. – 420 с.
7. Сільське господарство Тернопільської області за 2014 рік: Статистичний збірник за редакцією В.Г. Кирича. – Тернопіль: 2015. – 280 с.
8. Статистичний бюлетень. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в підприємствах Тернопільської області за 2010-2015 рр. (ф. № 50 – с/г) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html>
9. Ульяновченко О.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О.В. Ульяновченко, Л.А. Євчук, І.В. Гуторова. – Харків: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 340 с.
10. Яців І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І.Б. Яців. – Львів: Український бестселер, 2013. – 427 с.

References

1. Dudar, T.H. (2008), *Formuvannia i rozvytok systemy realizatsii moloka ta molokoproductiv* [The formation and development of milk and dairy system sale], *Ekonomiczna dumka*, Ternopil, 207 p.
2. Malik, M.I. and Nuzhna, O.A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizm* [The competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanism], monograph, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 270 p.
3. Malik, M.I. (2000), *Osnovy ahrarnoho pidpriemnytstva* [Fundamentals of agrarian business], IAE, Kyiv, Ukraine, 582 p.
4. Parkhomets, M.K. and Uniat, L.M. (2014), "Incomes of stock-raising industries and directions of their increase in agrarian enterprises of the region", *Visnyk TNEU. Naukovyi zhurnal*, no. 1 (sichen-berezen), pp. 49-62.

5. Parkhomets, M.K. and Hudak, V.V. (2014), *Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia dokhidnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, praktyka* [Organizational-economic mechanism of the profitability providing of agricultural enterprises: the theory, methodology, practice], monograph, TNEU, Ternopil, Ukraine, 256 p.
6. Putsenteilo, P.R. (2011), *Konkurentospromozhnist miasnoho skotarstva Ukrainy: teoriia i praktyka* [The competitiveness of beef cattle Ukraine: theory and practice], monograph, VPTs «Ekonomichna dumka» TNEU, Ternopil, Ukraine, 420 p.
7. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Silske hospodarstvo Ternopilskoi oblasti za 2014 rik: Statystychnyi zbirnyk* [Agriculture of the Ternopil area for 2014: Statistical Yearbook], Ternopil, Ukraine, 280 p.
8. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statystychnyi biuleten. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktii silskoho hospodarstva v pidpriemstvakh Ternopilskoi oblasti za 2010-2015 rr.* [Statistical Bulletin. Basic economic indicators of agricultural goods production in enterprises of Ternopil area for 2010-2015.], available at: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html> (access date April 15, 2016).
9. Ulianchenko, O.V., Yevchuk, L.A. and Hutorova, I.V. (2011), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv ta stratehichni aspekty yii formuvannia* [The competitiveness of agricultural enterprises and strategic aspects of its formation], monograph, Virovets A.P. «Apostrof», Kharkiv, Ukraine, 340 p.
10. Yatsiv, I.B. (2013), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv* [The competitiveness of agricultural enterprises], monograph, Ukrainskyi bestseller, Lviv, Ukraine, 427 p.

УДК 338.242

**Мащенко М.А.,
к.е.н., доцент кафедри політичної економії
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця**

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ SWOT-АНАЛІЗУ

**Mashchenko M.A.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of political economy
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics**

MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF REGION BASED ON SWOT-ANALYSIS

Постановка проблеми. Значення економічної безпеки полягає у створенні матеріальної бази для розвитку регіону. Діяльність держави спрямована на захист економічних інтересів різних рівнів соціально-економічної системи регіону. Здійснення пріоритетних завдань забезпечення економічної безпеки регіону нерозривно пов'язане з необхідністю вдосконалення механізму управління процесом забезпечення економічної безпеки регіону. Механізм економічної безпеки представляє собою систему організаційних заходів, економічних і правових реформ з метою запобігання економічних ризиків. Управління економічною безпекою це планування, мотивація, організація, координація діяльності в галузі економічної безпеки, а також контроль і облік її реалізації.

Таким чином, процес управління з метою забезпечення економічної безпеки регіону лежить в двох вимірах: економічна політика, спрямована на реалізацію національних інтересів України та регіональної економічної політики, яка спрямована на забезпечення економічної безпеки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки має місце в наукових розробках вчених-економістів Архипова А. [1], Белова А. [2] та ін. Вчені досліджують економічну безпеку на особистісному, громадському та державному рівнях. Необхідним є дослідження економічної безпеки на регіональному рівні з використанням swot-аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та виявлення сильних і слабких сторін економічної безпеки регіону на основі swot-аналізу для забезпечення її управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під національною безпекою розуміють ступінь захищеності інтересів людини та суспільства від внутрішніх та зовнішніх погроз [3]. Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Для успішного соціально-